

Athos, ca și biserica în general, au găsit repede un limbaj comun cu noi stăpîni ai cetății lui Constantin.

Prezența ideologiei isihaste în *Învățăture*, faptul că Neagoe a fost un adept al acesteia, în loc să fie ciștigat de umanismul care înflorea în Italia lui Leon al X-lea, către care și trimitea solii, a imprimat însă un caracter medieval, întîrziat, unei opere totuși atît de modernă în cugetarea ei politică, socială și militară, în elogiul pe care îl face minții omenesci¹ și în valoarea acordată — fie și în termeni religioși — omului, acelui om pe care, tot în termeni religioși, evul mediu îl urcase pe rug și-l ucisese fără milă în cruciade împotriva « ereticilor », fără să se gîndească la faptul că singele său fusese « răscumpărat de Hristos în zilele lui Pilat din Pont »².

§ 5. S-a încercat de către prof. P. P. Panaitescu să se demonstreze, ca o completare la argumentele lui Russo, că Neagoe ar fi fost un om crud și brutal, și că între faptele sale și corespondența diplomatică pe de o parte și *Învățăture* pe de alta, ar exista o contradicție stridentă ce exclude imaginea tradițională a domnului blind și cuvios, creată de *Viața lui Nifon* și de *Învățăture*. Argumentele nu conving, iar textele, dacă le cităm în întregime, nu contravin, ci concordă cu *Învățăturile*. Neagoe a fost un religios în felul medievalilor și nu un neputincios pe care religia să-l facă și mai inapt de acțiuni energice și de cuvinte dure cînd trebuia să se vorbească în chestiuni grave. Ironia pare să-l fi caracterizat, și o folosește de la înălțimea tronului său domnesc ori de cîte ori acest lucru este menit să sublinieze forța și prestigiul acestui tron. Dar acesta nu este singurul lui ton, după cum nici în *Învățăture* nu vorbește numai moralistul și creștinul smerit, ci și militarul și stăpînul.

S-a citat expresia memorabilă « voi face Țara Birsei așa ca să nu i se cunoască nici locul », lăsîndu-se însă la o parte frazele anterioare, care aduc aminte de pasaje din *Învățăture*: « Drept aceea vă spui domnia mea: noi am fi iubit pacea și dreptatea, nu am fi iubit răzmerița, iar voi nu voiți pace că ați început răzmirița și supușii noștri ei se omoară și se taie și fără judecată și fără lege; pentru aceasta, dacă ați început răzmirița apoi voi d-aci înainte să vă păziți și să știți că eu voi face țara Birsei așa că nu i se va cunoaște nici locul »³.

Dar acelorași brașoveni, domnul le scria în 1520 pe un alt ton, care amintește și el de *Învățăture*: « Dumneavoastră, fraților și vecinilor mult

¹ Acest elogiu a fost subliniat pentru prima oară de Al. Piru, în *Literatura română veche*, p. 42, și mai ales în capitolul respectiv din tratatul de *Istoria literaturii romine*, vol. I (machetă).

² Frazele incriminate de Russo și cele adăugate de P. P. Panaitescu nu merită o discuție specială. Recomandarea cu « rucodelia » se explică prin context și, dacă acceptăm principiul că Neagoe a scris pagini de îndrumare ascetico-mistică, nu ne miră că între extrasele din lecturile sale a intrat și această frază. Cum s-a observat (V. Grecu *art. cit.*, p. 756) interogația « De ce nu ți-ai luat muiere? » lipsește în textul grec, ceea ce întărește convingerea că avem de a face cu o interpolare, mai ales că în prima parte a *Învățăturilor* se stăruie pe larg asupra recomandăției ca Teodosie să se păstreze cast pînă la maturitate, cînd se va căsători, deci autorul nu-l voia celibatar. Fraza adăugată de P. P. Panaitescu « Cu adevărat într-această lume nu iaste mai rea și mai amară decît muierea », și însoțită de comentariul « este o cugetare pe care călugărul celibatar o pune cam îndelicat în gura sofului doamnei Despina » (*art. cit.*, p. 38) a fost scoasă intenționat din textul românesc alterat, fiindcă în textul slav, unde încheie povestirea despre Dalila, ea sună astfel: « În adevăr nu este nimic altceva în toată lumea viața mai rea decît femeia vicleană » (ed. citată, p. 282), cugetare cu care ar fi fost de acord și doamna Despina.

³ TOCILESCU, 527 documente, p. 256, și *Învățăturile*, Ed. P. P. Panaitescu, p. 290.